

ਭੂਮਿਕਾ

“ਕਰਮ” ਲੇਖ ਮੈਂ “ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ” ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸ: ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ “ਸ਼ਬਦਾਰਥ” ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਰਜਨ ਕੁ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਲਿਖੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ (Our Heritage) ‘ਅਵਰ ਹੈਰੀਟੇਜ’ ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਅਵਸਰ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰਾਈ ਸੀ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੰਮ-ਪਲ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਔਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸੰਸਕਾਰ ਪਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਰਾਸ ਆਈ। ਮੈਥੋਂ ਜੋ ਵੀ ਕਾਰਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ

ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਾਏ ਹਨ ਉਸ ਸਭ ਕੁਝ ਲਈ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਚਾਅ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸ: ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਟੀਕ ਪੋਥੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

—ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਬਾਨੀ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਫੋਨ 0183-2584586

“ਸੰਤਨ ਮੋ ਕਉ ਪੁੰਜੀ ਸਉਪੀ
ਤਉ ਉਤਰਿਆ ਮਨ ਕਾ ਧੋਖਾ॥
ਧਰਮ ਰਾਇ ਅਬ ਕਹਾ ਕਰੈਗੋ
ਜਉ ਫਾਟਿਓ ਸਗਲੋ ਲੇਖਾ॥”

—(ਅੰਗ ੬੨੪)

ਭਗਤ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਸਉਪੇ
ਫਿਰਿ ਲੇਖਾ ਮੂਲਿ ਨਾ ਲਾਇਆ॥

—(ਅੰਗ ੬੨੪)

ਕਰਮ

“ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੇ ਕੇ ਦੂਰਿ ॥”

ਜਪੁ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ॥ (ਅੰਗ ੮)

ਅਰਥਾਤ—“ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਜੀਵ ਰੱਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।”

“ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਜੇਤੇ ਹੈ ਜੀਅ ॥ ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣਾ ਕੋਇ
ਨ ਕੀਅ ॥ ਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਹਾ ਤਿਨ ਰਾਹੁ ॥ ਲੇਖਾ
ਇਕੋ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥ ੧॥ ਕਾਹੇ ਜੀਅ ਕਰਹਿ
ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਲੇਵੈ ਦੇਵੈ ਢਿਲ ਨ ਪਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਜੀਆ ਕਾ ਤੋਹਿ ॥ ਕਿਤ ਕਉ ਸਾਹਿਬ
ਆਵਹਿ ਰੋਹਿ ॥ ਜੇ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਆਵਹਿ ਰੋਹਿ ॥ ਤੂ
ਓਨਾ ਕਾ ਤੇਰੇ ਓਹਿ ॥੨ ॥ ਅਸੀ ਬੋਲਵਿਗਾੜ
ਵਿਗਾੜਹ ਬੋਲ ॥ ਤੂ ਨਦਰੀ ਅੰਦਰਿ ਤੋਲਹਿ ਤੋਲ ॥
ਜਹ ਕਰਣੀ ਤਹ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ॥ ਕਰਣੀ ਬਾਝਹੁ ਘਟੇ
ਘਟਿ ॥ ੩ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਗਿਆਨੀ ਕੈਸਾ ਹੋਇ ॥
ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਬੂਝੈ ਸੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ੪॥ ੩੦॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਅੰਗ ੨੪-੨੫)

ਅਰਥਾਤ—“ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਸੋਝੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ (ਭਾਵੇਂ ਸੋਝੀ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ) ਤੇ ਜਿਸ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅੱਪੜੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਰਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਹੀ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਇਕ ਹੀ ਅਭੁੱਲ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ, ਮਾਪ ਤੋਲ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਆਵਾਗਵਨ ਦਾ ਗੇੜ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ, ਕਿਸ ਲਈ ਤੂੰ (ਬੇਲੋੜੀਆਂ) ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਕਿ ਇਉਂ ਹੋ

ਗਿਆ, ਸੰਸਾਰੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਫਲ ਭੋਗਣੇ ਪਏ । ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸਭ ਓਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ ਤੇ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਹੈ) ? ਉਹ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੈਥੋਂ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਤਾ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਦੋਂ ਉਹਦਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਹੁਕਮ) ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ । ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਤਰਸ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਉਹ ਇਉਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਇਹ ਜੀਵ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹਨ ਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੈਂ। ਫਿਰ, ਹੇ ਮਾਲਕ ! ਤੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈਂ , ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਖਰ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਉਸ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬੋਲ ਉੱਠਦੇ ਹਨ: ਹੇ ਮਾਲਕ ! ਅਸੀਂ ਬੇ-ਸੁਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਠੀਕ ਤੋਲ ਤੋਲਦਾ ਹੈਂ । ਤੇਰਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੇਰੀ ਮੋਹਰ ਦੇਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਸੁਧਾਰ ਮਿਹਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ, ਇਨਸਾਫ਼ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲਣ ਲਈ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਲੈਣ ਲਈ । ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅਮਲ ਠੀਕ ਹੋਣ ਉੱਥੇ ਸਮਝੋ ਸਿਆਣਪ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਠੀਕ ਅਮਲਾਂ ਬਾਝੋਂ ਸਭ ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ । ਨਾਨਕ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ: “ਗਿਆਨੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?” ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ : “ਜੇ ਆਪੋ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਗਿਆਨੀ ਹੈ । ਮੁੜ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਠੀਕ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।”

ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਲੰਮੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ, ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ? ਇਹ ਜੀਵ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈ ? ਅਰਥਾਤ ਇਸ

ਦੇ ਆਵਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਖੁੰਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਲਏ ? ਇਹ ਹਨ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਜੋ ਹਰ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉੱਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਵਤਾਰਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁੜ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਮਜ਼ਹਬ ਵਜੂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਉੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਰੰਭ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਹੈ । ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਉੱਤਰ ਇਉਂ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

“ਕਾਹੇ ਜੀਅ ਕਰਹਿ ਚਤੁਰਾਈ ॥

ਲੇਵੈ ਦੇਵੈ ਢਿਲ ਨ ਪਾਈ ॥” (ਅੰਗ ੨੫)

ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਇਹ ਖਾਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੀ ਅਕਲ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਜੀਵਨ ਸੋਝੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੁ ਹੋਇਆ। ਮੁਆਫਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ, ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ੀ ਤੇ ਰਾਹਕਾਰ ਹੈ , ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ :

“ਜਬ ਕਛੁ ਪਾਵੈ ਤਬ ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ॥” (ਅੰ: ੪੮੭)

ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਜੀਵ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਜੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਕੋਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸ੍ਵੈ-ਤਰਸ ਵਿੱਚ ਰੋਂਦਾ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਣਪ ਜਾਂ ਚਤੁਰਾਈ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕੇ ਮੁੱਲ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਸ ਬੇਅੰਤ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ? ਉਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਜੀਵ ਆਪਣੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ

ਵਾਪਸ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਗੋਂ ਜੋ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਵੀ ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਹਰੀ ਪਾਸ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਧੀਨ ਇਉਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ :-

“ਕਿਛੁ ਹਾਥਿ ਕਿਸੈ ਦੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਸਭਿ ਚਲਹਿ ਚਲਾਏ ॥”

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ (ਅੰਗ ੪੫੦)

ਅਰਥਾਤ—“ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੇ ਸਭ ਕਾਰਜ ਉਸ ਹਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਏ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ।”

ਹੋਰ : “ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾ ਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ ॥”

ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰ: ੨੮੪)

ਅਰਥਾਤ—“ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿੱਚ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਹ ਹਰੀ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।”

ਹੋਰ : “ਰੀਤੇ ਭਰੇ ਭਰੇ ਸਖਨਾਵੈ ਯਹ ਤਾ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰੇ ॥”

ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯ ॥ (ਅੰਗ ੫੩੭)

ਅਰਥਾਤ—“ਖਾਲੀ ਭਰਨੇ ਤੇ ਭਰੇ ਖਾਲੀ ਕਰਨੇ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਹਨ ।”

ਹੋਰ : “ਆਖਣਿ ਜੋਰੁ ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ ॥

ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥”

ਜਪੁ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ॥ (ਅੰਗ ੭)

ਅਰਥਾਤ—“ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਨਾ ਕਹਿਣ ਹੈ, ਨਾ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਹੈ, ਨਾ ਮੰਗਣ ਹੈ, ਨਾ ਦੇਣ ਹੈ, ਨਾ ਜੀਣ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਮਰਨ ਹੀ ਹੈ, (ਸਭ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਦੱਸ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੀ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ‘ਸੁਰਤਿ’ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਕਿ ਸੁਰਤਿ ਜਾਂ ਸੋਝੀ ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ, ਆਤਮਾ ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਹੈ ।

ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਸੋਝੀ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ:-

“ਦੇਹੀ ਮਾਟੀ ਬੋਲੈ ਪਉਣੁ ॥

ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਮੁਆ ਹੈ ਕਉਣੁ ॥

ਮੂਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥

ਓਹੁ ਨ ਮੁਆ ਜੋ ਦੇਖਣਹਾਰੁ ॥”

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਅੰਗ ੧੫੨)

ਅਰਥਾਤ—“ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਪਵਨ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਹੇ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ੋ ! ਫਿਰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮਰਦਾ ਕਉਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਸੋਝੀ (ਨੀਵੀਂ ਸੋਝੀ) ਖੁਦ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹਉਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਵੇਖੋ, ਇਕੱਲੀ ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ ਹੀ ਜੋ ਨਿਰੀ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, ਸਦੀਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਆਤਮਾ ਜਾਗਦੀ ਨਹੀਂ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਕੱਚੀ ਸੋਝੀ, ਇਹ ਨੀਵੀਂ ਸੋਝੀ, ਇਹ ਕਾਮ-ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੋਝੀ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤੋਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਗਮਗਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਲੰਗੜਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ । ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ, ਪੀਰ, ਅਵਤਾਰ, ਰਸੂਲ ਆਦਿਕ ਸਭ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਸਾਰੀ ਨਾਲ ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਾਰੇ ਤੇ ਗਊਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਲਣ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ, ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਗੋਲਕਾਂ, ਗਿਆਨ-ਇੰਦਰੇ, ਦਿਮਾਗ, ਜਜ਼ਬੇ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਮਨ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਨੀਵੀਂ ਸੋਝੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਨੀਵੀਂ

ਸੋਝੀ, ਸਮੇਤ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਆਤਮਾ ਜਗਮਗ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਆ ਗਈ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਆਰੰਭ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਸਤਰਾਂ 'ਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ (ਕਾਨੂੰਨਾਂ) ਅਧੀਨ ਉਪਜੀ ਸੁਰਤੀ (ਸੋਝੀ, ਜੀਵਨ-ਸ਼ਕਤੀ, Life-force, Life-consciousness) ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨਿਰੀ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੁੰਦੇ ਤਦ ਹੀ ਹਨ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਦੀ ਜਾਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਇਆ ਜਾਏ :

“ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ॥”

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਅੰਗ ੨੨੨)

ਅਰਥਾਤ—“ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾਇਆਂ, ਸਹੁ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ-ਪਤੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।”

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣ । ਪਰ ਬੀਜ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਬੋਹੜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਵੱਲ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕੋਈ ਐਵੇਂ, ਦਿਲ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੰਦਾ ਫਿਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜਣ ਦਾ ਰੂਪ ਨਾ ਦੇ ਲਿਆ ਜਾਏ । ਸੋ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ

ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਹਨ । ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨੀਵੀਂ ਸੋਝੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

‘ਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਹਾ ਤਿਨ ਰਾਹੁ ॥’ (ਅੰਗ ੨੪-੨੫)

ਸੁਰਤ ਜਾਂ ਸੋਝੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋਣੇ ਹੋਏ । ਜੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਏਸੇ ਇਕ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵੀ ਇਕ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਪਰ ਇਹ ਜੀਵ ਤਾਂ ਕਈ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰੀ ਲੰਘਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ; ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਬਾਤ ਹੈ । ਸੋ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਵੱਖੋਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੰਦੇ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋਵੇਂ ਕਰਕੇ ਰਾਹ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਉਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ :

“ਕਰਣੀ ਕਾਗਦੁ ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ
ਲੇਖ ਪਏ ॥ ਜਿਉ ਜਿਉ ਕਿਰਤੁ ਚਲਾਏ ਤਿਉ
ਚਲੀਐ ਤਉ ਗੁਣ ਨਾਹੀ ਅੰਤੁ ਹਰੇ ॥੧॥ ਚਿਤ
ਚੇਤਸਿ ਕੀ ਨਹੀ ਬਾਵਰਿਆ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ
ਗੁਣ ਗਲਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਾਲੀ ਰੈਨਿ ਜਾਲੁ
ਦਿਨੁ ਹੁਆ ਜੇਤੀ ਘੜੀ ਫਾਹੀ ਤੇਤੀ ॥ ਰਸਿ ਰਸਿ
ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਨਿਤ ਫਾਸਹਿ ਛੂਟਸਿ ਮੂੜੇ ਕਵਨ
ਗੁਣੀ ॥ ੨ ॥ ਕਾਇਆ ਆਰਣੁ ਮਨੁ ਵਿਚਿ ਲੋਹਾ
ਪੰਚ ਅਗਨਿ ਤਿਤੁ ਲਾਗਿ ਰਹੀ ॥ ਕੋਇਲੇ ਪਾਪ ਪੜੇ
ਤਿਸੁ ਉਪਰਿ ਮਨੁ ਜਲਿਆ ਸੰਨੀ ਚਿੰਤ ਭਈ ॥ ੩ ॥
ਭਇਆ ਮਨੁਰੁ ਕੰਚਨੁ ਫਿਰਿ ਹੋਵੈ ਜੇ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ
ਤਿਨੇਹਾ ॥ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਓਹੁ ਦੇਵੈ ਤਉ

ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਸਟਸਿ ਦੇਹਾ ॥ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧॥ (ਅੰਗ ੯੯੦)

ਅਰਥਾਤ—“ਸਾਡਾ ਮਨ ਕਾਗਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ’ਤੇ ਕਰਨੀ ਰੂਪੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਮੰਦੇ ਜਾਂ ਚੰਗੇ, ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਇਹ ਲੇਖ ਸਾਡੀ ਕਿਰਤ (ਸੁਭਾਵ) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੱਕ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਤੋਰਦੀ ਹੈ । (ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਜਾਇਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਣ ਭਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਰੀ ਆਪ ਹੈ । ਹੇ ਕਮਲੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਰਨ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਅੱਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਛੀ ਦਾ ਲੋਭ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ)। ਪੰਛੀ ਵਿਚਾਰੇ ਲਈ ਦਿਨ, ਰਾਤ ਸਗੋਂ ਹਰ ਘੜੀ ਜਾਲ ਵਿਛਿਆ ਪਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਰ ਘੜੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਇਨਸਾਨ-ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਡੋਗਣ ਲਈ ਆ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਚੋਗੇ ਚੁਗਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇਂਗਾ ? (ਅਗਾਂਹ ਭੱਠੀ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ) ਸਰੀਰ ਭੱਠੀ ਹੈ, ਮਨ ਉਸ ਅੰਦਰ ਲੋਹਾ ਹੈ, ਕਾਮਾਦਿਕ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਉੱਤੋਂ ਪਾਪ ਰੂਪੀ ਕੋਲਾ ਮਨ ’ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਸੰਨੀ ਹੈ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇੰਝ ਨਿਕੰਮਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਲੋਹਾ-ਮਨ, ਮੁੜ ਸੋਨਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਜਾਂ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰੇ; ਮੁੜ ਇਹ ਮਨ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਵਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ)।”

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਖੋਲ੍ਹੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਵੈਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾਰ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਨਕਲਾਬ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ, ਮਨ ਰੂਪੀ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਕਰਨੀ ਰੂਪ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਮਨ 'ਤੇ ਉੱਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਰਤ ਮਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਇਸ ਕਿਰਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਉਹ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸੁਭਾਉ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਉਸ ਦੀ 'ਸੁਰਤਿ' ਹੈ। ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਕਿਤੋਂ ਗ਼ੈਬੀ ਅਸਮਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ, ਬਲਕਿ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਹੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੜਦੇ, ਪਕਾਂਦੇ ਤੇ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਕ੍ਰੋਧ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਓਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਕਿਰਤ ਦੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕ੍ਰੋਧੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲੋਂ ਉਹ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਲੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਰਖਾਲੂ ਪੁਰਸ਼ ਐਵੇਂ ਕੁੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਮੀ ਤੇ ਲੋਭੀ ਆਦਿਕ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵੀ ਏਵੇਂ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਬੁਰਾਈ ਸੁਭਾਅ ਜਾਂ ਕਿਰਤ ਹੋ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ :-

ਹੋਰ : “ਜਿਉ ਜਿਉ ਕਿਰਤੁ ਚਲਾਏ ਤਿਉ ਚਲੀਐ ...॥” (ਅੰ : ੯੯੦)

ਹੋਰ : “ਨਕਿ ਨਥ ਖਸਮ ਹਥ ਕਿਰਤੁ ਧਕੇ ਦੇ ॥”

ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੨) (ਅੰਗ ੬੫੩)

ਅਰਥਾਤ—‘ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਨੱਥ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨੱਥ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਕਿਰਤ ਧੱਕੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਜੀਵ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ।’

ਜਦ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਰਾਈ ਸੁੱਤੇ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਵਿਚਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਵੱਸ ਤੇ ਲਾਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਈ

ਵਾਰ ਪਛਤਾਂਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਤੋਬਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਬਦੋ-ਬਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ; ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਬੁਰੇ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਅਕਲ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਕੋਝੀਆਂ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਖੱਟੀ ਦੀਆਂ ਹਨ ; ਪਰ ਜੇ ਕਿਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਆ ਜਾਏ ਤੇ ਦਿਨ ਵੀ ਠੰਢਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਾਥੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਬੇਕਨ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ :-

“Nature is often hidden, sometimes over-come, seldom extinguished. Custom only doth alter of subdue nature. But let not a man trust victory over nature too far, for, nature will lay buried a great time and yet revive upon the occasion of temptation.”

ਅਰਥਾਤ—“ਸੁਭਾਉ ਅਕਸਰ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਲਕੁਲ ਖ਼ਤਮ ਘੱਟ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਵਾਜੀ ਮਸ਼ਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਦਬਾਅ ਛੱਡਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁਭਾਉ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਫ਼ਤਹਿ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅੰਦਰ ਲੁਕ ਕੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਚਨਚੇਤ ਲਾਲਚ-ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।”

ਇਸ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਇਤਨਾ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਕਲ, ਉਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਸਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਰੇ ਦੇ ਧਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਖ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਨਹਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਉਡਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਿਰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਪੁਰਸ਼ ਐਸੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਉੱਥ ਤਾਂ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਸਫ਼ਾਈ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਵੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਾਪਨਹਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਬਾਬਤ ਹੀ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ:-

“We don't want a thing because we have found

reasons for it, we want reasons for it because we want it.”

ਅਰਥਾਤ—“ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਲੱਭੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦਲੀਲਾਂ ਆਪ ਘੜ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।”

ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਆਪ ਹੀ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ :-

“ਦੈ ਦੇਸੁ ਨ ਦੇਉ ਕਿਸੈ ਦੇਸੁ ਕਰੰਮਾ ਆਪਣਿਆ ॥

ਜੇ ਮੈ ਕੀਆ ਸੇ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੇਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ॥”

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਅੰਗ ੪੩੩)

ਅਰਥਾਤ—“ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਆਪ ਬੀਜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਹੈ—ਫਿਰ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਿਆਂ ?”

ਹੋਰ : “ਅਹਿ ਕਰੁ ਕਰੇ ਸੁ ਅਹਿ ਕਰੁ ਪਾਏ

ਇਕ ਘੜੀ ਮੁਹਤੁ ਨ ਲਗੈ ॥”

ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮਹਲਾ ੫ (ਅੰਗ ੧੦੯੮)

ਅਰਥਾਤ—“ਐਸ ਹੱਥ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸ ਹੱਥ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।”

ਹੋਰ : “ਲੇਖੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੇ ਸਖੀ ਜੇ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥”

(ਅੰਗ ੯੩੭)

ਅਰਥਾਤ—“ਹੇ ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਲੇਖ ਅਟੱਲ ਹੈ।”

ਹੋਰ : “ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਅੜੇ ਸੇ ਆਇਓ ਮਾਥੈ ॥

ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਲੁਕਾਇਦੜੇ ਸੇ ਵੇਖੀ ਸਾਥੈ ॥”

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੪੬੧)

ਅਰਥਾਤ—“ਜਿਸ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਜੀਵ ਨੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਹਰੀ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕੋਣਾ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਹੋਰ : “ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਆਪਣਾ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਾਵਣਾ ॥”

ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥ (ਅੰਗ ੪੭੦)

ਅਰਥਾਤ—“ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਆਪ ਹੀ ਭੋਗੀ ਦਾ ਹੈ।”

ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਠੀਕ ਮਾੜਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਐਸੇ ਕਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਭੁਗਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਕਿਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ ਹੁੰਦੀ। ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅਮਲਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਚੰਗਿਆਈ ਆਪਣਾ ਫਲ ਆਪ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੁਰਾਈ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫਲ ਆਪ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਕ ਲਾਹਨਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੁੰਨ ਤੇ ਪਾਪ ਨਿਰੇ ਕਹਿਣ-ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮੰਦਾ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਪੁ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

“ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ ਆਖਣੁ ਨਾਹਿ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਣਾ ਲਿਖਿ ਲੈ ਜਾਹੁ ॥”

ਜਪੁ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ॥ (ਅੰਗ ੪)

ਅਰਥਾਤ—“ਇਹ ਪੁੰਨੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪਾਪੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਰੀਆਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਤੁਰਦਾ ਹੈ।”

ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਜੀ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੀ ਕਰਮ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਮੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਭੋਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਾਰਨ ਦਾ ਫਲ ਜਾਂ ਅਸਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅਟੱਲ ਹੈ ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਫਿਲਾਸਫਰ ਸਪਾਈਨੋਜ਼ਾ ਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ

ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਰਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ :-

“Men think themselves free in so far as they are conscious of their volitions and desires and are ignorant of the causes by which they are disposed to will and desire.”

ਅਰਥਾਤ—“ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਹੱਦ ਤਕ ਆਜ਼ਾਦ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਹੱਦ ਤਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਤੇ ਇੱਛਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੇ ਇੱਛਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ।”

ਇਸ ਫਿਲਾਸਫਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਆਜ਼ਾਦ ਇਰਾਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ, ਜਿੱਥੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੀ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਤਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਅਟੱਲਵਾਂ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਨਿਰਾ ਕਠਪੁਤਲੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਮੂਲੋਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਵਿੱਖਤ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਵੀ ਪਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਵੀ ਅਸਰ ਕਬੂਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਰਾਹ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ, ਜੋ ਹੋਰ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ? ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾ ਲੈਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵਰਤੇ ਜਾਂ ਨਾ ਵਰਤੇ । ਪੂਰਾ ਸੁਤੰਤਰ ਤਾਂ

ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਜਿਵੇਂ ਜੀਨ ਪਾਲ ਸਾਰਟਰ (Jeen paul sartre) ਦਾ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਵੀ ਦਰੁੱਸਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਾ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਹੋਇਆ ਜੋ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਅਵੱਸ਼ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਤੇ ਉੱਦਮ ਖੋਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਲਸੀ ਤੇ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਰਮਿਆਨਾ ਰਸਤਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਹਿਦੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਰ ਕੋਈ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਫ਼ਾਹੀ ਕੱਟਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਆਸਾਨ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸੰਭਵ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-

“ਤਵ ਗੁਨ ਕਹਾ ਜਗਤ ਗੁਰਾ ਜਉ ਕਰਮੁ ਨ ਨਾਸੈ ॥

ਸਿੰਘ ਸਰਨ ਕਤ ਜਾਈਐ ਜਉ ਜੰਬੁਕੁ ਗ੍ਰਾਸੈ ॥”

ਬਿਲਾਵਲ ਸਧਨਾ ਜੀ ॥ (ਅੰਗ ੮੫੮)

ਅਰਥਾਤ—ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀ ਹੋਈ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ? ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ ਜੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿੱਦੜ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿਣ ?

ਹੋਰ : “ਮਿਟਹਿ ਕਮਾਣੇ ਪਾਪ ਚਿਰਾਣੇ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮੁਆ ਜੀਜੈ ॥”

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੬੮੩)

ਅਰਥਾਤ—“ਚਿਰਾਂ ਦੇ ਕਮਾਏ ਪਾਪ ਵੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਏ ਵੀ ਮਾਨੋਂ ਜੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।”

ਹੋਰ : ਕਿਰਤਿ ਕਰਮ ਕੇ ਵੀਛੁੜੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ ॥

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੧੩੩)

ਅਰਥਾਤ—“ਹੇ ਰਾਮ ! ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਛੜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮੇਲ ਲਵੋ ।”

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਵੇਂ ਹਰੀ

ਨਾਲ ਵਿਛੋੜਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੇਲ, ਇਹ ਸਭ ਵਸੀਲੇ ਹਨ ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

“ਕਤਿਕ ਹੋਵੈ ਸਾਧਸੰਗੁ ਬਿਨਸਹਿ ਸਭੇ ਸੋਚ ॥”

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੧੩੫)

ਅਰਥਾਤ—“ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਫਿਕਰ ਲੱਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।”

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਆਪ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਸਨਅੱਤ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਅੰਦਰ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਕਰ ਵਿਖਾਏ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਲਈ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰੀ-ਪੁਰੀ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਠਪਤਲੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਉਹ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਘੜ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮੰਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਿ ਕਿਸਮਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ (Determinism) ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕੁਝ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨੇ ਗ਼ਰੀਬੀ, ਬੀਮਾਰੀ ਤੇ ਜਹਾਲਤ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਸਿਹਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਉਮਰਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੜੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਕੱਢ ਸਕੀਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ ਜੋ ਸਦਾ ਦਲੀਲ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਨਾਲ ਹਰ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਪਰਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਆਪ ਵੀ ਉੱਤਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ ਬਰਗਸਨ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

“It is ridiculous and shameful that men should be machines and ridiculous and shameful that their philosophy should describe them so.”

ਅਰਥਾਤ—“ਇਹ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਏ । ਉਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰੇ ।”

ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹੋ ਵਿਦਵਾਨ ਫਿਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

“Life is more than its machinery. It is a power that can grow, that restore itself.”

ਅਰਥਾਤ—“ਜੀਵਨ ਆਪਣੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਪੁਰਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਫਲ-ਫੁਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਉਹ ਇਉਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

“If determinism were right and every act were the automatic and mechanical resultant of pre-existent forces, motive would flow into action with lubricated ease. But on the contrary choice is burdensome and effortful. If requires resolution against impulse, habit or sloth.”

ਭਾਵ : “ਜੇ ਕਿਸਮਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਡਾ ਹਰ ਅਮਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਬਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮੰਤਵ ਸਾਡੇ ਅਮਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਣ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਸਾਡੇ ਆਲਸ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਾਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।”

ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਾ ਮਸ਼ੀਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਜਦ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਕਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰ ਹਨ । ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ

ਹੀ ਇਹ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਝੱਟ ਪਟ ਮੁੱਕ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਪਰ ਲੜਦੇ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਲਹੂ ਵੀ ਵੀਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ, ਸ੍ਰੀ ਈਸਾ ਜੀ ਆਦਿਕ, ਕਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵੀ ਤੈਅ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਲੋੜ ਆਤਮ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਸਰ ਹੀ ਜ਼ਾਇਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਏਥੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬਾਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੌਲੀਆਂ ਹੌਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੇਖੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਥਾਂ ਥਾਂ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ :-

“ਲੇਖਾ ਰਬ ਮੰਗੋਸੀਆ ਬੈਠਾ ਕਢਿ ਵਹੀ ॥”

ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ (ਅੰਗ ੯੫੩)

ਅਰਥਾਤ—“ਰੱਬ ਵਹੀ ਕੱਢੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਅਜ਼ਰਾਈਲ, ਧਰਮਰਾਜ, ਚਿੱਤਰ-ਗੁਪਤ ਆਦਿਕ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ :-

“ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਕੈ ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮੁ ਬਹਾਲਿਆ ॥”

ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਅੰਗ ੪੬੩)

ਅਰਥਾਤ—‘ਉਸ ਹਰੀ ਨੇ ਜੀਵ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਧਰਮਰਾਜ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।’

ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਨਰਕ ਜਾਂ ਸੁਰਗ ਭੋਗਣੇ, ਬੇਤਰਨੀ ਨਦੀ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਪੁਰਸਲਾਤ ਦੇ ਦੁਹੇਲੇ ਪੰਥ, ਦੋਜਖ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮਰਾਜ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਮੁਨਸ਼ੀਆਂ—ਚਿੱਤਰ ਗੁਪਤ ਦੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖੇ ਆਦਿਕ, ਕਈ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਸਪਿਰਿਟ (ਭਾਵਨਾ) ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ਆਮ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਧੇਰੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਉਤਲੀ ਤਕਨੀਕ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸਾਖੀਆਂ, ਬਤੌਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸੱਚ ਜਾਂ ਝੂਠ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਲੇਖੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਦੱਸ ਕੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਪ ਬਣੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਭੋਗਣਾ ਹੈ; ਪਰ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਭੋਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਵੇਖੋ “ਕਰਣੀ ਕਾਗਦ ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ...”।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲ ਦੱਸਦੇ ਆਏ ਹਨ—ਐਸੀ ਬੋਲੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਣ। ਸਪਾਈਨੋਜ਼ਾ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਯਹੂਦੀ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਤਿ ਤੇ ਈਸਾਈ ਮਤਿ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਸਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਮ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਾਨ ਦੇ ਤਿਹਾਏ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਟੈਸਟੇਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਸਦਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ:-

“The language of the Bible is deliberately metaphorical of allegorical. It adopts to the capacities of the popular mind and talks in their language. Certain things are stated merely as a concession to the understanding of the people and their imperfect knowledge.”

ਅਰਥਾਤ—“ਅੰਜੀਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਤਸ਼ਬੀਹਾਂ ਪੂਰਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਸਕਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਅਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।”

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਤਾਯਾਨਾ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ :

“The idea that religion contains a literal and not symbolic representation of truth is an impossible idea. We should rather honour the piety and understand the poetry embodied in the fables.”

ਅਰਥਾਤ—“ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਜੋ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾ ਅੱਖਰੀ ਭਾਵ ਲੈਣਾ ਇਕ ਅਣਹੋਣਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਲੱਭਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।”

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪੈਗਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨਿਰੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲ ਸਪਿਰਿਟ ਲਾਂਭੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਲਿਖੇ ਲਿਖਾਏ ਲੇਖਾਂ ’ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾਉਣੇ, ਗ਼ੈਬੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਮਤਾਂ ਮੰਨਣੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਹਵਨ, ਪੁੰਨ ਕਰਨੇ ਕਰਾਣੇ ਅਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ, ਪੰਡਤਾਂ, ਨਜ਼ੂਮੀਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਫਿਰਨਾ ਆਦਿਕ ਕਈ ਭਰਮ ਵਹਿਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਅਸ਼ਟਾਗ੍ਰਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਧਨ ਤੇ ਸਮਾਂ, ਪਾਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮਖੌਲ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੇਸਮਝੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਅੰਜੀਲ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :-

“The letter killeth, it is the spirit that giveth life.”

ਅਰਥਾਤ—“ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਖਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।”

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਖਾਸਾ ਵੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅਸੂਲੀ ਇਖਤਲਾਫ਼ (Dispute) ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉੱਥੇ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਮਿਸਾਲ ਲਈ, ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਫਲ ਅਜ਼ਰਾਈਲ ਰਾਹੀਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਧਰਮਰਾਜ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਮ੍ਹੂਦਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਦੋਜ਼ਖ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜ ਕੇ ਦੁੱਖ ਪਾਉਣ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛਿਪੇ ਭਾਵ ਜਾਂ ਸਪਿਰਿਟ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਾਣਾ ਮਨੋਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ । ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮੰਦਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾੜੀ ਕਿਰਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਬੁਰਾਈ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਿਰਤ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਭੱਠੀ ਦੇ ਜਾਲ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ । ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ :-

“ਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਹਾ ਤਿਨ ਰਾਹੁ ॥” (ਅੰਗ ੨੪-੨੫)

ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖਤ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਹੋ ਕਰਮ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਆਵਾਗਵਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ :

“ਲੇਖਾ ਇਕੋ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥” (ਅੰਗ ੨੫)

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਪ ਤੋਲ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਜਾਂ ਅਸੂਲ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਸੂਲ ਏਨਾ ਅਭੁੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਲਤੀ ਕਿਤੇ ਲੱਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਕੱਚ ਪਕਾਈ ਦਾ ਠੀਕ ਨਿਰਣਾ

ਇਸ ਅਸੂਲ ਜਾਂ ਇਸ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀਵ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਬੇਲੋੜੀ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਕਿ ਕਰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ ਜਾਂ ਜਨਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਮਸਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਜੇ ਕਰਮ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਨ ਤਾਂ ਕਰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ਸਨ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਉਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ :-

“ਕਰਮ ਬਧ ਤੁਮ ਜੀਉ ਕਹਤ ਹੋ ਕਰਮਹਿ ਕਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਨੁ ਰੇ ॥”

ਗੋਂਡ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ (ਅੰਗ ੮੨੦)

ਅਰਥਾਤ—“ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੀਵ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਕਰਮ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੇ ਸਨ ?”

ਇਹ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਮੰਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁੱਕੜੀ ਸੀ ਕਿ ਅੰਡਾ ਸੀ ? ਮਹਾਰਾਜ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਮਸਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਹਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰੋ, ਜੋ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਆਵਗਵਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵ ਉਹੋ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਬੱਧੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾਉਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਇਹ ਤੜਪ ਉੱਠਦੀ ਹੈ :-

“ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਜੀਆ ਕਾ ਤੋਹਿ ॥

ਕਿਤ ਕਉ ਸਾਹਿਬ ਆਵਹਿ ਰੋਹਿ ॥” (ਅੰਗ ੨੫)

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਚਾਈ ਆ ਖੜੋਂਦੀ ਹੈ ; ਉਹ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਨਿਰੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਹੀ ਘਰ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਿਕਲ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਝੱਟ ਬੋਲ ਉੱਠਦੇ ਹਨ :-

“ਅਸੀ ਬੋਲਵਿਗਾੜ ਵਿਗਾੜਹ ਬੋਲ ॥

ਤੂ ਨਦਰੀ ਅੰਦਰਿ ਤੋਲਹਿ ਤੋਲ ॥” (ਅੰਗ ੨੫)

ਪਾਠਕ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ, ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਫੁਰਨੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਦੋ ਜਾਹਿਰਾ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ਏਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੀਵ ਬੋਲ-ਵਿਗਾੜ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਘਾਟੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਮਿਸਾਲ ਲਈ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਆਹਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁੱਖ ਤੇ ਰੋਗ ਨਿਕਲਣੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਉਹ ਖੁਦ ਆਪ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਬੇਸਮਝੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗਿਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬੇਸੁਰੇ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਨਾਲ ਜੋ ਜ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹਰੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਸਮੇਂ, ਪੀੜ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ; ਪਰ ਇਹ ਪੀੜ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪੀੜ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫੋੜਿਆਂ, ਬੁਖਾਰ ਤੇ ਜੁਕਾਮ ਆਦਿਕ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਅਣਜਾਣ ਜੀਵ ਫੋੜੇ ਤੇ ਜੁਕਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਆਏ ਰੋਗ ਦੀ ਤੜਫਾਣ ਤੇ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੂ ਵੱਲ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਅੰਤਮ ਸ਼ਕਲ ਵੱਲ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਦ ਮਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ, ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ; ਇਹਨਾਂ ਪੀੜਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਕ ਪਾਸੇ ‘ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ’ ਦਾ ਅਸੂਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀ ਦਇਆ ਜਾਂ ਕਰਮ (ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼) ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਇਕੱਠੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਭੁਲੇਖਾ ਉਦੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੋਈ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ ; ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਕੱਟ-ਵੱਢ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਕੱਟਣਾ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ । ਕਿਸੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਡੰਨ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਦਇਆ ਵੀ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮਲੀਨ ਕਰਦਾ ਜਾਏਗਾ । ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਦਵਾਈ ਕੌੜੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਰੀਜ਼ ਕਈ ਵਾਰ ਲਾਹਨਤ ਵੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਹੋ ਦਵਾਈ ਉਸ ਦੇ ਰੋਗ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮਾਂ ਦੀ ਚਪੇੜ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੁੱਖ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਰੂ ਹੈ । ਰੱਬ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਮਹਿਦੂਦ ਨਜ਼ਰ ਸਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਤੁੱਛ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਖੇਡ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਿਆਇ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਚੀਜ਼ ਦੂਜੇ ਵੇਲੇ ਲਾਹਨਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੈਰਾਗ-ਭਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਬੜਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹੋ ਰਾਗ ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਕੌੜਾ ਹੋ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ਸੋਹਣੀ ਜਾਂ ਕੋਝੀ, ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮੰਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਤਸੱਵਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ ਸਪਾਈਨੋਜ਼ਾ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਭਲਾਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜਦ ਇਹ ਦੁੱਖ ਕੌਮਾਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਵੀ ਭਲਾਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੋਈਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਸਾਧਨ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਏਮਨਾਬਾਦ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਦੀ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ—ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ? ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਮਰਨ ਦੇ ਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਰੱਬ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ, ਬੱਝਵੇਂ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ; *ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਸਦੀ ਪਿਸਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਖਲਾਕੀ ਜਾਂ ਆਤਮਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਹਨ। ਜੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਹਨਾਂ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਨੇਮਾਂ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਲੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।* ਇਹਨਾਂ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਠੀਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਗਲਤ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਂ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਜਿਉ ਕੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਵਾਗਵਨ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਮਿਹਰ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ । ਦਾਣਾ ਕੇਵਲ ਓਹੋ ਮੁੜ ਉੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਕੱਚਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਭੁੱਜ ਕੇ ਪੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਉੱਗਦਾ ਨਹੀਂ । ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਫਲ ਕਦੇ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਮਾਲਕ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਿਉ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਅਖਾੜੇ ਘੁਲਣ ਲਈ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕਿਉਂ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ? ਘੋਲ ਤੋਂ ਲੱਗੀ ਸੱਟ-ਪੇਟ ਦੀ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ? ਇਸ

ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆਵਾਗਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਫਲ ਰਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਦਰੁੱਸਤ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ :-

“ਜਹ ਕਰਣੀ ਤਹ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ॥

ਕਰਣੀ ਬਾਝਹੁ ਘਟੇ ਘਟਿ ॥” (ਅੰਗ ੨੫)

ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਗਿਆਨੀ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ:-

“ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਬੂਝੈ ਸੋਇ ॥” (ਅੰਗ ੨੫)

ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ, ਸਬੂਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਬੇਅੰਤ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹਉਮੈਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਅਵਾਗਵਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚੱਲਿਆ ਸੀ । ਏਸੇ ਨੇ ਹੀ ‘ਜੀਵ-ਆਤਮਾ’ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਹੇਠ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ।

ਸੋ ਇਸ ਹਉਮੈਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋਣ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਹਰ ਕੋਈ ਪਿਆ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਉੱਪਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਹਉਮੈਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸਲ ਆਪੇ ਦੀ ਜਾਂ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਸਭ ਮਾਇਕੀ ਭੁੱਖਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਦੈਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਿੱਛੇ ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ, ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਲੈ ਕੇ, ‘ਕਰਮਾਂ’ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਭ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਵਿਖਾਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਮਸਲਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੇਖੋ :-

“ਕਤਿਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਦੋਸੁ ਨ ਕਾਹੂ ਜੋਗੁ ॥

ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗੁ ॥

ਵੇਮੁਖ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗੁ ॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗੁ ॥

ਵਿਚੁ ਨ ਕੋਈ ਕਰਿ ਸਕੈ ਕਿਸ ਬੈ ਰੋਵਹਿ ਰੋਜੁ ॥

ਕੀਤਾ ਕਿਛੁ ਨ ਹੋਵਈ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ॥

ਵਡਭਾਗੀ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਉਤਰਹਿ ਸਭਿ ਬਿਓਗੁ ॥

ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖਿ ਲੋਹਿ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦੀ ਮੋਚੁ ॥

ਕਤਿਕ ਹੋਵੈ ਸਾਧਸੰਗੁ ਬਿਨਸਹਿ ਸਭੇ ਸੋਚੁ ॥

ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਮਾਂਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੧੩੫)

“ਕੱਤਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਓਟ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸਭ ਰੋਗ (ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ) ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੰਡ ਦੇਣ ਨਾਲ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗ-ਵਿਲਾਸ ਤਾਂ ਇਕ ਪਲ ਵਿੱਚ ਕੌੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਰੋਂਦਾ ਫਿਰੇ । ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਮਾਨੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਵਿਛੋੜੇ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਮੇਤ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਵੀ। ਇਸ ਲਈ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਪਮਾਤਮਾ, ਆਪ ਹੀ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਸੋ ਕੱਤਕ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਦੁੱਖ, ਫਿਕਰ ਝੋਰੇ

ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਦਾ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਪਜੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਅਮਲ, ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮੰਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮੰਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਣਾ ਗਿਆ ਹੈ :

“ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਅਤੇ ਸੋ ਆਇਓ ਮਾਥੈ ॥

ਜਿਸੁ ਪਾਸਿ ਲੁਕਾਇਦਤੇ ਸੋ ਵੇਖੀ ਸਾਥੈ ॥”

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੪੬੧)

‘ਜੇ ਕੁਛ, ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਮਾਨੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਹਰੀ ਤੋਂ ਲੁਕੋ ਸਕਦਾ ਹੈਂ? ਜੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ।’

ਹੋਰ : ਚਿਤ ਗੁਪਤ ਕਰਮਹਿ ਜਾਨ ॥ (ਅੰਗ ੮੩੮)

ਚਿਤਰ ਗੁਪਤ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਰਮ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਪਰ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

‘ਸੰਤਨ ਮੇ ਕਉ ਪੁੰਜੀ ਸਉਪੀ ਤਉ ਉਤਰਿਆ ਮਨ ਕਾ ਧੋਖਾ ॥

ਧਰਮ ਰਾਇ ਅਬ ਕਹਾ ਕਰੈਗੋ ਜਉ ਫਾਟਿਓ ਸਗਲੋ ਲੇਖਾ ॥’

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਅੰਗ ੬੧੪)

ਅਰਥਾਤ—‘ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ‘ਨਾਮ’ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਦੱਸੋ, ਹੁਣ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕੀ ਪੇਸ਼ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਫਾੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ?’

ਹੋਰ : ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਸਉਪੇ ਫਿਰਿ ਲੇਖਾ ਮੂਲਿ ਨ ਲਇਆ ॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ (ਅੰਗ ੬੧੨)

“ਨਾਨਕ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁੜ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲੈਣਾ ਛੱਡ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਾਰਜ

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਦੁਰਕਾਰੇ/ਤ੍ਰਿਸਕਾਰੇ, ਅਪੰਗ, ਲੂਲੂ-ਲੰਗੜੇ, ਅਪਾਹਿਜਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਅਤੇ ਲਾਵਾਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਹਾਨ ਕਰਮਯੋਗੀ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ 1947 ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਗਤ ਜੀ ਕੋਲ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਜਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਸੀ । ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੰਧ ’ਤੇ ਨਿਕਲੇ—ਲੋਕ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਗਏ ਕਾਰਵਾਂ ਬਣਦਾ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਨਾ-ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਲਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕ ਗੌਰਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਤੌਰ ’ਤੇ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ...

ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ :-1809 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ।

ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ :- *ਦਵਾਈਆਂ, *ਮੈਡੀਕਲ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, *ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ, *ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਕੇਂਦਰ, *ਐਂਬੂਲੈਂਸ, *ਮਸਨੂਈ ਅੰਗ ਕੇਂਦਰ, *ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰਪੀ ਸੈਂਟਰ, *ਡੈਂਟਲ ਕਲੀਨਿਕ, *ਅਲਟਰਾ ਸਾਊਂਡ ਸੈਂਟਰ, *ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਕਲੀਨਿਕ, *ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦੀ ਕੇਂਦਰ, *ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਮੁੱਢਲਾ ਕੰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਰਨਵਾਸ ਕੇਂਦਰ, *ਕੰਨਾਂ ਦੇ Cochlear Implant ਵਾਸਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ *ਆਪਣਾ ਘਰ, * ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ।

ਜਾਗਰੂਕਤਾ :- * ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, * ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, * ਕਿਤਾਬਚੇ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, * ਸੈਮੀਨਾਰ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ।

ਵਾਤਾਵਰਨ :-*ਨਰਸਰੀ,*ਪਾਣੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਲਾਂਟ, ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ *ਦਰੱਖਤ ਲਗਾਉਣਾ, *ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ, *ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ।

ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ:

- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਸੀਨੀ. ਸੈਕੰ: ਸਕੂਲ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਅਟਾਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਬੁੱਟਰ ਕਲਾਂ ਕਾਦੀਆਂ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਬੁੱਟਰਕਲਾਂ, ਕਾਦੀਆਂ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਕਟੌਰਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਸਰਹਾਲੀ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ।
- * ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, (ਪਲਸੋਰਾ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ।

ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ :

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ 7 ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ *1809 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :-

ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ	-390	ਏਡਜ਼ ਵਾਲੇ	-19
ਅਧਰੰਗ/ ਪੋਲੀਏ ਵਾਲੇ	-160	ਮਿਰਗੀ ਵਾਲੇ	-204
ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ	-430	ਕੈਂਸਰ ਵਾਲੇ	-02
ਗੁੰਗੇ ਬੋਲੇ	-175	ਸੂਗਰ ਵਾਲੇ	-84
ਬਜ਼ੁਰਗ	-143	ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	-98
ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਵਾਲੇ	-27	ਛੱਡੇ ਗਏ ਬੱਚੇ	-06
ਟੀ.ਬੀ. ਵਾਲੇ	-05	ਠੀਕ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਰੋਗੀ	-27
ਨੇਤਰਹੀਣ	-39		

31 ਦਸੰਬਰ 2017 ਤਕ ਕੁੱਲ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ *1809

* ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਉਪਰੰਤ ਠੀਕ ਹੋਏ ਮਰੀਜ਼ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ :

ਰੋਗੀ

1. ਮੁੱਖ ਬ੍ਰਾਂਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਬੱਚਾ ਵਾਰਡ, ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਵਾਰਡ, ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਰਡ) 359
2. ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ 876
3. ਪੰਡੋਰੀ ਵੜੈਚ ਬ੍ਰਾਂਚ 99
4. ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਬ੍ਰਾਂਚ 93
5. ਜਲੰਧਰ ਬ੍ਰਾਂਚ 39
6. ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ 228
7. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਪਲਸੋਰਾ) ਬ੍ਰਾਂਚ 115

ਕੁੱਲ ਮਰੀਜ਼

1809

ਇਲਾਜ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ :

(ੳ) ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਅਤੇ ਲੈਬਾਰਟਰੀ : ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਅਤੇ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚ 1 ਕਰੋੜ 30 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ ।

(ਅ) ਸਹਾਇਕ ਸਟਾਫ਼ : ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਟਾਫ਼ ਜਿਵੇਂ ਨਰਸਾਂ, ਫਾਰਮਾਸਿਸਟ, ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

(ੲ) ਖੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ : ਦੁਰਘਟਨਾ-ਗ੍ਰਸਤ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਖੂਨ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਖੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਨ 2017 ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਖੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ 275 ਯੂਨਿਟ ਖੂਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ।

(ਸ) ਐਂਬੂਲੈਂਸ:- ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਡਾਕਟਰੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਸੜਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਐਂਬੂਲੈਂਸਾਂ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

(ਹ) ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਕੇਂਦਰ : ਲੋੜਵੰਦ ਅੰਗਹੀਣਾਂ ਲਈ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਕ ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ

ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਰੀਣਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਮੁਫਤ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੰਬਰ 2003 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ 8757 ਲੋੜਵੰਦ ਲਾਭ ਉਠਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

(ਕ) ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਿਏਟਰ: ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਓਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਿਏਟਰ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਹੈ।

(ਖ) ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰੈਪੀ: ਸੰਨ 2005 ਤੋਂ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਫਿਜ਼ਿਓਥੈਰੈਪੀ ਸੈਂਟਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋੜਵੰਦ ਮੁਫਤ ਫ਼ਾਇਦਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤਕਰੀਬਨ 80 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਗ) ਅਲਟਰਾਸਾਊਂਡ ਸੈਂਟਰ :- ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

(ਘ) ਮੁੱਢਲੀ ਕੰਨ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰ:- ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ Bera Test (ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਟੈਸਟ) ਮੁਫਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਤਾਵਰਨ :

(ੳ) ਰੁੱਖ ਲਾਉਣੇ: ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਬੜੇ ਚਿੰਤਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ 'ਮਾਰੂਥਲ ਬਣਨ' ਤੇ 'ਭੂ-ਖੋਰ' ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਵੀ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੁੱਖ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ-ਘਾਟਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਨਰਸਰੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲਗਪਗ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਬੂਟੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੁਫਤ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ :

(ੳ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਸੀਨੀ: ਸੈਕੰ: ਸਕੂਲ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ: ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਝੁੱਗੀ ਝੌਂਪੜੀ ਵਾਲੇ 771 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ

ਮੁਫਤ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀਣੇ ਨਾ ਸਮਝਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਸਕਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਵਰਦੀਆਂ ਮੁਫਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 96 ਬੱਚੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਹਨ।

(ਅ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬੁੱਟਰ ਕਲਾਂ (ਕਾਦੀਆਂ):

ਇਹ ਸਕੂਲ ਵੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਯੋਗ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ 461 ਬੱਚੇ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(ੲ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ :- ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ 169 ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿਖੇ 'ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਸਪੈਸ਼ਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ' ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਸ) ਗੁੰਗੇ-ਬੋਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ : ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁੰਗੇ-ਬੋਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਮਈ 2005 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 180 ਬੱਚੇ ਨਵੀਨ ਉਪਕਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਹ) ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ :- ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, (ਜਿਵੇਂ ਸਿਲਾਈ, ਕਢਾਈ, ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ) ਟਰੇਡ ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਯੋਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

(ਕ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ : ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਲਾਈ ਕਢਾਈ ਦਾ 6 ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਲੱਗਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਵਰਗ ਦੇ ਬੱਚੇ/ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

(ਖ) ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿੱਖਿਆ: ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਾਣੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੋਸਟਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਲਗਪਗ 198 ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੋਸਟਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਦੀ ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ 13 ਲੜਕੀਆਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਵਿਆਹ: ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਪਲੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਯੋਗ ਵਰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਕ 41 ਲੜਕੀਆਂ ਤੇ 4 ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜ-ਕਲਿਆਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੰਮ : ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(ੳ) ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ: ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦਾ ਖਾਸ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ‘ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ’ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ’ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਛਾਪ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁਫਤ ਵੰਡਾਈ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਦਾ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਖਰਚ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਪੰਜਾਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ ।

(ਅ) ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ:- ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੜ੍ਹ, ਭੁਚਾਲ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੰਨ 2008 ਵਿੱਚ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਅਗਸਤ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ 800 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਨ, ਘਰੇਲੂ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਮੁਫਤ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਸੰਨ 2010 ਵਿੱਚ, ਲਦਾਖ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 2 ਟਰੱਕ ਰਸਦ, ਕੱਪੜੇ, ਰਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੰਬਲ, ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਸਮਾਨ ਭੇਜੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ।

(ੲ) ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ: ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵੱਲੋਂ ਲਾਵਾਰਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(ਸ) ਬਿਰਧਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ: ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਰਧ-ਘਰ ਮਾਰਚ 2002 ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਘਰ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਖੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 92 ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

(ਹ) ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ: ਬਿਖਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਘਾਲਣਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ੳ) ‘ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ’, ‘Pingalwara Presentation’

(ਅ) ‘ਇਹ ਜਨਮ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਲੇਖੇ’ ।

(ੲ) Pingalwara Home for Homeless

(ਸ) ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਮਰੀਕੀ ਮੀਡੀਆ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਗੁਰਮੀਤ ਸੋਢੀ ਦੀ ਫਿਲਮ— ‘Pingalwara — A selfless Home’

(ਹ) ਸ੍ਰ: ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ‘ਕਲਸੀ’ ਤੇ ਸ੍ਰ:ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ‘ਹੰਸਪਾਲ’ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਮਤ ਫਿਲਮ — ‘A Selfless Life’

(ਕ) Pingalwara — Educational Endeavours

(ਖ) Natural Farming

(ਗ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ

(ਘ) ਰੁੱਖ

(ਙ) ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ’ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਫੀਚਰ ਫਿਲਮ ‘ਇਹ ਜਨਮ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਲੇਖੇ’ 30 ਜਨਵਰੀ, 2015 ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਇਸ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ’ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਦੀ ਡੀ.ਵੀ.ਡੀ. ਡਾ.ਓਮ ਗੌਰੀ ਦੱਤ ਸ਼ਰਮਾ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 9-7-2016 ਨੂੰ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰਕ :- ਪੂਜਨੀਕ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਪਿੰਡ ਰਾਜੇਵਾਲ ਰੋਹੜੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ 'ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸਮਾਰਕ' ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਜੋ ਕਿ 4 ਜੂਨ, 2004 ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ।

ਗਰੁੰਸ਼ਾਲਾ : ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਗਰੁੰਸ਼ਾਲਾ ਭੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 120 ਦੁਧਾਰੂ ਪਸ਼ੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਰੁੰਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖਰਚ ਸਾਢੇ ਛੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੇਧ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(I) ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਆਫ ਕੰਪਨੀਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 130 ਆਫ 1956-57 ਅਤੇ ਸੇਧ ਨੰਬਰ A-28/4540 ਮਿਤੀ 07-07-1998 ਦੁਆਰਾ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੈ।

(II) ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 80-G ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ-II ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੱਤਰ ਸੰਖਿਆ ਨੰਬਰ CIT-II/ASR/ITO(Tech.) 2011-12/4730 ਮਿਤੀ 11/12 January, 2012. ਅਧੀਨ ਟੈਕਸ ਦੀ ਛੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦਾ PAN ਨੰਬਰ AAATA2237R ਹੈ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਦੇ FCRA (Foreign Contribution Regulation Act.) ਨੰਬਰ 115210002 ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਮੁੱਖ ਸੇਵਕਾ,
ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਲਈ ਕਰਨਲ ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬਾਵਾ, (ਰਿਟਾ.)

ਮੁੱਖ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ 98145-35937

Details of Banks for sending Donation through Online/ Cheque/Draft may be sent in favour of: All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar' (PAN No.: AAATA 2237R) (The donations made to Pingalwara are exempt from Income Tax under Section 80G of I.T. Act. 1961)			
S.No.	Name of Account	Name of the Bank	Account No. Swift/IFS Code
(FOR FOREIGN CONTRIBUTORS)			
	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Oriental Bank of Commerce, Shariपुरa, Amritsar.	01562010002890 ORBCINBBASR
(FOR INLAND CONTRIBUTORS)			
1.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Oriental Bank of Commerce, Shariपुरa, Amritsar.	01562010003720 ORBC 0100156
2.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	State Bank of India, Town Hall, Amritsar.	10978255668 SBIN0000609
3.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Bank of India, City Centre, Amritsar.	630510100026147 BKID0006305
4.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Axis Bank Ltd., City Centre Amritsar.	685010100009799 UTIB0000685
5.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Punjab National Bank, Hall Bazar, Amritsar.	0018002100097336 PUNB0001800
6.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	ICICI Bank Ltd., Lawrence Road, Amritsar.	006601012522 ICIC0000066
7.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	HDFC Bank Ltd., Mall Road, Amritsar.	01151000246510 HDFC0000115
8.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	HDFC Bank Ltd., Ghanta Ghar, Golden Temple, Amritsar.	13131000082013 HDFC0001313

9.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Punjab & Sind Bank, Hall Bazar, Amritsar.	00011000096048	PSIB000A001
10.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Bank of Baroda, Town Hall, Amritsar.	01010100015572	BARBOAMRITS
11.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Oriental Bank of Commerce, Sec-47 C, Chandigarh.	12332011000560	ORBC0101233
12.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Punjab & Sind Bank, Sangrur.	00671000012150	PSIB0000067
13.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	State Bank of India, Patiala Gate, Sangrur.	33530846863	SBIN0001759
14.	All India Pingalwara Charitable Society (Regd.), Amritsar.	Punjab & Sind Bank, Gole Market, New Delhi.	07621000007388	PSIB0000762
(IN UK) S. GURBAKSH SINGH 63 Peacock street, Gravesend, Kent, (U.K.) DA12 IEG, Ph. 1474568574		(IN CANADA) BIBI ABNASH KAUR KANG (Pingalwara Society of Ontario (Regd.) 124 Blackmere Cir, Brampton, ONT., L6W 4C1, Canada Ph: 905-450-9664, 416-674-3341 Email-abnash6@yahoo.com	(IN USA) JASWANT SAWHNEY CHARITABLE TRUST In Association with All India Pingawara Charitable Society (Regd.) 7713 Toburk CT, HANOVER, MD 21076-1643 U.S.A. BIBI JATINDER KAUR DUSAJ Ph. 410-551-8010 E-mail-kaurg 2004@yahoo.com	

ਦਾਨੀ ਸੱਜਣਾਂ ਲਈ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ‘ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ’ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ ਦਾ ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਵੇ। ਸਾਂਸ-ਸਾਂਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਵੇ।”

—ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸੰਸਥਾਪਕ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ